

Hortensia Papadat-Bengescu: Concert din Muziaca de Bach

Inceputurile literare ale Hortensiei Papadat-Bengescu situate sub semnul colaborarii la revista "Viata romaneasca", se caracterizeaza printr-o proza de fina analiza a celor mai subtile reactii ale sufletului feminin. Scrieri precum Ape adanci, Femeia in fata oglinzii sunt realizate predominant dintr-o perspectiva subiectiva care se apropie de o minutioasa notare a senzatiilor. Participarea scriitoarei la sedintele cenaclului "Sburatorul", caruia ii si dedica de altfel primele ei romane, ii influenteaza modalitatea de expresie literara, indrumand-o spre extinderea campului de observatie.

Investigatia psihologica si fiziologica se adanceste in romanele Fecioarele despletite, Concert din muzica de Bach, Drumul ascuns, Radacini si se integreste cu o incisiva prezentare a mediului social. Criticul "Sburatorului", E. Lovinescu, vedea in opera Hortensiei Papadat-Bengescu o ilustrare a evolutiei necesare de la subiectiv la obiectiv in cadrul prozei romanesti.

Opera scriitoarei ilustreaza si un alt principiu lovinescian, acela al inspiratiei citadine. Marele oras este mediul in care evolueaza cu naturalete personajele Hortensiei Papadat-Bengescu. "Cetatea vie", cum numeste Bucurestii Mini, personajul romanului Fecioarele despletite, nu mai reprezinta, ca pentru literatura de inspiratie samanatorista a inceputului de secol, un loc al pierzaniei, al tuturor viciilor, ci un cadru de viata.

Romanele Fecioarele despletite, Concert din muzica de Bach, Drumul ascuns si Radacini, alcatuiesc ciclul Hallipilor numit astfel dupa familia ai carei reprezentanti se afla in centrul actiunii care cuprinde si alte familii legate prin rudenie, prietenie sau interese precum Rim, Draganescu sau Maxentiu.

Desi initial nu au fost proiectate ca un ciclu, cele patru romane au fost realizate unitar, formand ceea ce se numeste "o cronica de familie" (a doua din literatura romana dupa "Romanul Comanestenilor" de D. Zamfirescu), comparabila cu celelalte cronici scrise de Emile Zola ("Les Rougon Maquart"), Galsworthy (Forsyte-Saga), Roger Martin du Gard (Les Thibault) H. Papadat-Bengescu foloseste, ca si acestia, formula romaneasca tipica: mai multe romane ce pot avea existenta de sine-statoare, in care cateva generatii ale unei familii sunt proiectate pe un cadru social-istoric, luminandu-se succesiv diferitele grupuri, preluand si urmarind evolutia unor personaje. Originalitatea autoarei romane consta in importanta acordata laturii psihologice, folosind modalitati artistice specifice si inscriindu-se astfel in preocupari europene moderne, contemporane ei.

Din punct de vedere social, personajele romanelor din ciclul Hallipa sunt in majoritate imbogatiti de data recenta care isi pun intreaga energie nu in slujba dobandirii de avere, subiecte balzaciene, ci in serviciul parvenirii in ierarhia sociala, pentru a li se uita originea umila si a patrunde in societatea inalta. Acest snobism, comparabil cu cel al personajelor lui Marcel Proust, este evident in cazul unor personaje ca Ada Razu si Coca-Aimée .

Viziunea lipsita de iluzii, adesea groteasca, a acestei lumi pe care o ofera romanele Hortensiei Papadat-Bengescu se sprijina pe modalitati narative moderne ce adancesc perspectiva. Astfel prezentarea evenimentelor si a personajelor de catre narator alterneaza cu introspectia (analiza psihologica intreprinsa de catre personajul insusi) si cu diferitele puncte de vedere asupra aceleiasi situatii. Apar si personaje-reflectorii, Mini si Nory, din perspectiva carora sunt prezentate o mare parte din evenimente si personaje, cititorul afla despre situatia din familia Rim sau despre cauza suferintei Lenorei, de exemplu, pe masura ce Mini si Nory iau ele in seama cunostinta de aceste lucruri.

Nu vom intalni actiuni propriu-zise in romanele H. P. Bengescu ci mai mult colportarea noutatilor mondene, comentarii, analize.

Tipurile clasice reprezentand generalitatea sunt inlocuite in buna parte prin "cazuri", exceptii la limita anormalitatii.

Boala ocupa programatic un loc important in opera scriitoarei. Ea are un inteles propriu dar si figurat: o clasa in declin, prea repede epuizata, minata din interior de propria-i ereditate sociala si biologica. Grupurile luminate succesiv in roman se destrama: mariajul frumoasei Lenora cu Doru Hallipa, logodna fetei ei, Elena, cu printul Maxentiu (Fecioarele despletite), apoi cele trei triumphiuri familiale din "Concert de muzica de Bach", ca si cel din "Drumul ascuns" (Lenora - Walter - Coca Aimée), Germanii destructiei (bastardele Sia si Mika - Lé, boemul Lica Trubadurul) apartin unui trecut pe care toti il vor uita. De altfel, aproape fiecare personaj are un secret infamant si este ridicol in efortul de a pastra aparențele de moralitate si rafinament. Sunt niste insingurati care sub masca ascund "drumuri ascunse" unitatea familiei fiind data de conventiile mondene, - "murdariile lustruite" - cum le numeste George Calinescu.

Snobismul, reflex al parvenirii, presupune mimarea pana la exces a rafinamentului nobiliar. Elena, de exemplu, isi organizeaza timpul: "O zi pe saptamana pentru auditii muzicale. O seara pentru dineuri obligatorii. Una pentru mesele obligatorii. Una pentru mesele de familie si o alta zi pentru a raspunde obligatiilor din afara". Ada, burgheza bogata, cumpara un titlu nobiliar (prin casatoria cu printul Maxentiu) si are alte preocupari: hipodrom, profesor de echitatie acasa, dans, sport, plimbări la sosea. Muzica este considerata culme a rafinamentului. Concertul organizat in salonul Elenei cu participarea exceptionala a muzicianului Marcian este un simbol al aliantei moderne si pretext romanesc.

Muzica este nu numai un pretext romanesc dar si modalitate de structurare a materialului epic atat la nivelul secventelor mari cat si la nivelul microsecventelor. Viziunea romaneasca de ansamblu, are aspect muzical: o orchestratie complexa cu reluarea motivelor, cadrulul cuplurilor, redistribuirea in perechi. Chiar si stilul prezentarii personajelor are o tonalitate specifica, sugestiva: grotesca pentru Rim, rece pentru Elena, navalnica pentru Leonora etc.

Si frazele sunt muzicale sau nu in functie de ceea ce exprima: epitete dublate, dezvoltari mai

ample contrapunctate de enunturi simple si scurte, reluari, sufixe adjectivale cu sugestie onomatopeica.

In locul constructiei epice dense, rotunde (in genul lui Rebreanu) H. P. Bengescu foloseste tehnica montajului discontinuu, o orchestrare a monologurilor interioare intr-o parada de travestiri morale ale personajelor, cu miscare epica minima.

Concert din muzica de Bach, unul dintre cele mai realizate din ciclu si din intreaga creatie a autoarei, urmareste alternativ mai multe destine: in familia Rim patrunde, ca un element dizolvant, Sia, fiica naturala a doctoritei Lina Rim cu boemul Lica Trubadurul (porecelele au un rol important in roman).

Aventura doctorului Rim si apoi a gemenilor Hallipa cu Sia se sfarseste cu moartea acesteia din urma. Sunt urmarite in acelasi timp sfortarile de a parveni ale Adei Razu, numita "fainareasa", intrucat tatal ei se imbogatise din negotul cu faina. Casatorita cu muribundul print Maxentiu pentru titlul lui si cucerita de farmecul lui Lica Trubadurul, Ada il va aduce pe acesta in casa sub pretextul de a se ocupa de cai, in fond pentru a-l inlocui pe Maxentiu dupa moartea acestuia intr-un sanatoriu din Elvetia. In sfarsit, in roman sunt descrise pregatirile facute de Elena Draganescu pentru Concertul din muzica de Bach organizat in salonul sau, precum si inceputul iubirii dintre ea si muzicianul Victor Marcian. Acest concert constituie punctul culminant al romanului. Pentru snobii din carte, audierea concertului nu reprezinta un eveniment muzical, ci unul monden, deoarece salonul Elenei Draganescu se bucura printre ei de o buna reputatie. Amanat de mai multe ori, concertul este precedat de inmormantarea Siei, la care participa toate personajele romanului, fiecare fiind preocupat de problemele sale.

In primele 9 capitole ale romanului, Elena este o prezenta indirecta, dar dominatoare prin insistenta si interesul cu care numele ei revine in gandurile si conversatia lui Mini, Nory si ale "bunei Lina". "Are fata calma cu parul negru dat in sus", stapana casei are o frumusete mai accentuata ca si caracterul, este protocolara si rigida in felul ei. Elena Draganescu e prin natura si educatie o aristocrata cu gusturi fine marcate de snobism, o fiinta distinsa si rece, conventionala si autoritara nu numai in relatiile cu prietenii si cunoscutii, ci si fata de unii membri ai familiei. Caracter perfect echilibrat, de o corectitudine minutioasa, figura corneliana, roasa de secrete ambitii si afisate ambitii artistice, Elena pare multa vreme un personaj linear, imperturbabil, cu o sensibilitate monovalenta, aservita unei singure pasiuni, muzica. Dragostea ei discreta si nestapanita pentru pianistul Victor Marcian, desi nemotivata in ordinea caracterului, nu trebuie sa surprinda, pentru ca tot muzica e aceea care inlesneste aceasta apropiere. In sufletul tulburat al acestei femei glaciale, dragostea si muzica se confunda, se interconditioneaza. Sub impulsul fascinatiei pe care o simte fata de Marcian, omul si artistul, intreaga fiinta a Elenei se modifica fundamental.